

सफलताको रहस्य

लेखक—

श्रामणेरे विशुद्धानन्द

ध्यानकुटी, बनेपा

Dhamma.Digital

प्रकाशक—

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

नःघः, काठमाडौं

ने पा ल

प्रकाशक—

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार (नघःल)

बुद्ध सम्बत् - २५२६

विक्रम सम्बत् - २०४२

नेपाल सम्बत् - ११०६

इस्वी सम्बत् - १९८६

Dhamma.Digital

प्रथमावृत्ति - १२००

मुद्रक—

नेपाल प्रेस

शुक्रपथ, काठमाडौं

फोन- २११०३२

दुई शब्द

भन्नुपर्ने सार पुस्तकमा नै भनिसकिएको छ । यहाँ व्याख्यान गर्न आवश्यक देखिंदैन । तैपनि स्मरण गराइन्छ केही तथ्यहरूप्रति ।

साधारणतया पुस्तक दुई प्रकारले अध्ययन गरिन्छ । पहिलो, यात्रा अवधिको उपन्यास पढाई जस्तै जो यात्रा समाप्त भएपछि रद्दिको टोकरीमा जान्छ । दोश्रो, कोकशास्त्र जस्तै जो सबै सुतीसकेपछि वा एकान्तमा डराउँदै अध्ययन तथा प्रत्यक्ष प्रयोग पनि गरिन्छ र भोलिपल्ट पुनः लुकाइन्छ । स्मरण गराइन्छ कि धार्मिक पुस्तक यी दुवै परिधिमा पर्दैन । न यो क्षणिक अध्ययनको लागि हो वा क्षणिक सुख भोगको लागि हो न डराउनु पर्ने अध्ययनको लागि न तुरुन्त प्रयोगात्मक बनाउनको लागि हो । किनकि मानव जीवन हजारौं पूर्वजन्मको संस्कारको पुञ्ज हो । कतिबेला कस्तो संस्कारको ज्ञान हुन्छ थाहा हुँदैन । त्यसैले धार्मिक पुस्तक पटक पटक पढ्दै जीवनका प्रत्येक घटनासंग तुलना गर्दै लगेमा मात्र यथार्थ रूपमा अध्ययन गरेको मानिन्छ ।

[घ]

यसै सन्दर्भमा यो पुस्तक पनि तपाईं समक्ष प्रस्तुत छ ।
धक फुलाएर अध्ययन गर्दै सवैसंग छलफल गर्दै आफ्नो निजी
जीवनमा पनि दाँजेर मूल्याङ्कन गर्दै जानु भएमा यस पुस्तकको
सार ग्रहण गर्नु सक्नु हुनेछ । यसैमा सफलता निहित छ ।
यही नै यस पुस्तकको उद्देश्य हो । यो पुस्तक तपाईंको कल्याण
हेतु बनोस् ।

साधु ! साधु !! साधु !!!

ध्यानकुटी विहार, बनेपा

लेखक—

विजया दशमी २०४२

Dhamma.Digital

प्रकाशकीय

यो 'सफलताको रहस्य' नामक पुस्तक धर्मकीर्ति प्रकाशनको ११० औं पुस्तकको रूपमा पाठकहरू समक्ष प्रस्तुत गर्न पाउँदा अति हर्ष लागिरहेछ । विशेष गरी नौलो ढंगले लेखिएको यस पुस्तकले धर्मकीर्ति प्रकाशन परम्परामा नयाँ आयाम थपिएको महशुस गर्दछौं । यो पुस्तक प्रकाशित गर्न चन्दा दाताको विशेष योगदान छ । वहाँको परम्परागत लेखन शैली तथा प्रकाशन पद्धतिभन्दा अलिक शिक्षाप्रद पुस्तक प्रकाशित गरी बहुजन हिताय गर्न सकेमा मात्र वास्तवमा दान दिएको हुनेछ भन्ने इच्छा अनुरूप र प्रकाशित पुस्तकहरू घेरैजसो नेपाल भाषामा भएकाले नेपालीमा प्रकाशित गर्नलि बहुजन हिताय गर्न सकिन्छ भन्ने वहाँको दृढताले नै यो पुस्तक प्रकाशनमा आएको मूल कारण हो । अतः वहाँको यस्तो नौलो स्वतन्त्र दृष्टिकोणले अवश्य नै बौद्ध ज्ञानलाई जनजनमा पुऱ्याउन सकिने छ भन्ने विश्वास राख्दै आफ्नी दिवंगत आमाको पुण्य-स्मृतिमा धर्मदान गर्ने चन्दा दाता श्रीमती ज्ञानशोभा उपासिकालाई प्रसन्न चित्तले घेरै घेरै धन्यवाद दिन्छौं ।

[च]

नौलो ढंगले पुस्तक लेख्नु हुने श्रद्धेय विशुद्धानन्द भन्ते
सथा प्रेसमा गई प्रूफ जस्ता कठिन कार्य गरी विशेष योगदान
दिनु भएकोमा पुज्य अश्वघोष भन्तेहरूलाई पनि धन्यवाद
नदिई रहन सकिन्न । अन्त्यमा यस्ता पुस्तकहरू प्रकाशन
गर्नमा अरूहरूको सहयोग तथा श्रद्धा सदा अपेक्षा गर्दछौं ।

अनगारिका धम्मवती

अध्यक्ष-धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

फोन - २-१४५६५

श्रोघः नघल, काठमाडौं

Dhamma.Digital

(स्वर्गीय ज्ञान प्रभा)

जन्म - वि. सं. १९६२ फागुन ४, कृष्णपक्ष तृतीया

मृत्यु - वि. सं. २०४० बैशाख २७, कृष्णपक्ष पञ्चमी

२०११ १८

मेरी आमाप्रति

संसारमा अनन्त गुणीहरूमध्ये आफूलाई जन्म दिने स्याहार सुसार गरी हुर्काउने, शिक्षित तुल्याएर इलमी बनाई सुव्यवस्थाकासाथ जीविका गर्न सक्षम बनाई दिने साथै सुशील, जानकार व्यक्ति छानेर कर्म गराई कर्तव्य पुरा गरी दिने मेरी आमा पनि एउटी अनन्त गुणवती हुनुहुन्थ्यो । फेरि आफूलाई विघ्न बाधाहरू आएता पनि कुनै दुःख नमानी सहेर हुर्काउने आमाको गुणलाई कहिले पनि विसर्न सकिदैन ।

मेरी आमाको गुण त्यति मात्रै सीमित नभई आफ्नो जीवनमा जतिसुकै समस्याहरू आए पनि, परिवारको लागि मात्र होइन, समाजको उपकार गर्न पाए खुशी मान्ने गुण पनि थियो । तर संस्कार नभएको भन्नु कि पुण्य कर्म पाइक नपरेको भन्नु कि आमालाई एउटा न एउटा समस्याले घेरेकै हुन्थ्यो । अनित्य संसारमा आफूलाई आवश्यक भएको, मन परेको आफ्नो जीवन साथीले यस चतुर्मुहाभूतले बनेको शरीर छाडेर जाँदा पनि अरूहरूलाई दुःख हुन्छ भनी सहेर अरूको अगाडि दुःखको भाव प्रकट नगर्ने बहानाको स्वभाव थियो ।

[ज]

समाजमा धर्म उत्थान हुने, टेवा हुने कार्यहरू जस्तै—
चैत्य, बहाल, बाटो निर्माण, धारा आदिको स्थापना मरमत
गर्ने, पूजा गर्ने आदि भन्यो कि अग्रसर भएर आफ्नो सामर्थ्यले
भ्याए जति चन्दा दिने आदि गुण धर्महरू फल्फलि सक्छु ।
खाने मान्छेलाई जुंगले छेक्दै न भने जस्तै जेसुकै आपत
विपत्तमा पनि, फुर्सद नभए पनि, ओछ्यानमा नपल्टिएसम्म
धर्मकीर्ति विहारमा गई धर्मदेशना सुन्न विसन्तु हुन्न थियो ।
वहाँको धर्मप्रति दृढ विश्वास भएकोले नै हामी पनि केही
मात्रामा भएता पनि, बुद्ध धर्मको ज्ञान पाएर मनुष्य जीवन-
लाई बुझ्यौं । कानोलाई आँखा पाए जस्तो भयो । यी सबै
गुणहरूले गर्दा नै पहिलो गुरु आमालाई नै सम्झन्छु ।

भगवान् बुद्धको दर्शन गर्न नपाए पनि भगवान् बुद्धको
शासनकालमा मनुष्य जन्म लिन पाएकोमा अहोभाग्य !
हामीमा पनि कुशल रहेछ । त्यति मात्र होइन, भगवान् बुद्धका
अंशियार हुनु भएका भन्तेहरू र गुरुमाहरूका संगत गर्न पाएँ ।
भन्तेहरूले लेख्नु भएका किताबहरूमध्ये अश्वघोष भन्ते तथा
धम्मवती गुरुमाहरूले लेख्नु भएका विभिन्न बौद्धिक विषयका
पुस्तकहरू पढेर व्यवहारिक ज्ञान, गुण पाएकोमा वहाँहरूप्रति
कृतज्ञ छु ।

अतः आमा र गुरुमाहरूको सात जन्ममा तिर्न नसकेता
पनि दानमध्ये धर्मदान श्रेष्ठ भनी ज्ञान पाएकोले धर्मकीर्ति
बौद्ध अध्ययन गोष्ठी मार्फत प्रकाशित हुने यो 'सफलताको
रहस्य' पुस्तकको आर्थिक दाता बनी आमाको केही ऋण तिर्न

[क]

सकिएला कि भनी आशा गर्दे, आमालाई निर्वाण प्राप्त छिटै
होस् भनी मनोकामना गर्दे, यो पुस्तक अध्ययन गर्नेहरूले पनि
छिटै प्रज्ञा प्राप्त गरुन् भनी पुण्यानुमोदन समेत गर्दछु ।

भवतु सब्ब मंगलं ।

साधु ! साधु !! साधु !!!

पुण्य कामना गर्नेहरू —

छोरी — ज्ञान शोभा

नाति — प्रेमरत्न, रमेशरत्न

नातिनी— लक्ष्मी शोभा, नील शोभा, प्रेमतारा

कमलतारा, रोशनीतारा ।

नाति बुहारी : चिनी केशरी

पनाति तथा पनातिनीहरू : सृजना, विजेश

आरती, अर्चना, एलिना, रविन, सुदीप, उ

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

सफलताको रहस्य

सफलता यस्तो विषय हो जसको प्राप्तिको लागि मानिसहरू पागल छन् । सफलता प्राप्तिको लागि कोही सारा राजपाठ त्यागेर जान्छन् भने कोही त्यही राजपाठ प्राप्त गर्ने हानाथाप गर्दछन् । कोही शरीर सुकाउँदछ, कोही शरीर सुदृढ तथा स्वस्थ राख्न खोज्दछ । तर पनि सफलता पाएको हुँदैन । नपाएसम्म सफलता पाउन आँट्यो जस्तो हुन्छ तर जब त्यस लक्षित विन्दुमा पुग्छ तब उसले थाहा पाउँदछ, त्यो सफलता होइन, सफलता अर्कै टाढा छ ।

कठोर से कठोर परिश्रम, पूर्ण त्याग गरिएको भए तापनि सफलता कुन दुनियाँमा छ, ऊँस्को पनि पाउन सकिँदैन । यस्तो किन हुन्छ ? वाञ्छित लक्ष किन प्राप्त हुँदैन ? सफलताको मापदण्ड के ? र के सफलता कुनै निश्चित विषयवस्तु वा काल वा व्यक्ति वा अवस्थामा मात्र सीमित छ ? जुन अन्य विषयवस्तुमा, अन्य कालमा, अन्य व्यक्तिमा, वा अन्य अवस्थामा प्राप्त गर्न सकिँदैन कि ?

[२]

यसको लागि हामीले कसरी जीवन यापन गर्दछौं
अर्थात् सफलता पाउने होडमा कस्तो पद्धति अपनाएका छौं
सोको लेखाजोखा गर्न आवश्यक छ । एकपल्ट सरसरती
त्यतैतिर ध्यान दिऔं । जो निम्नअनुसार देखिन्छ ।

जीवन-स्तर	कर्म मार्ग	भक्ति मार्ग	ज्ञान मार्ग
भोगी-निम्न	कर्म काण्ड	लौकिक भक्ति	कोरा अध्ययन
त्यागी-मध्यम	उपासना	लौकिक भक्ति	सार ग्रहण
योगी-उत्तम	ज्ञान कर्म	निस्वार्थ भक्ति	यथार्थ ज्ञान बोध

जीवनको वास्तविक लक्ष्य इन्द्रिय निग्रह वा चित्तलाई
संयम गराउनु हो र भवसागर रूपी दुःखबाट पार पाउनु हो ।
इन्द्रिय संयम गर्नुको अर्थ आफ्नो शरीर भित्रको गतिविधिको
पूर्ण जानकारी साथ चित्तलाई नियन्त्रण राख्नु र चित्तलाई
अन्य आरम्भणबाट विमुक्त गराउनु हो जसबाट अकुशल
धर्मको उत्पत्ति हुँदैन जसले गर्दा गोरुको पछि पछि गाडा
आए जस्तै दुःखलाई पछि पछि ल्याउँदैन । यसरी आन्तरिक
सुधार ल्याउने विधिलाई लोकोत्तर विधि वा परमार्थ विधि
भनिन्छ । किनकि यो विधि-कर्ता बाहेक अरूसंग सम्बन्ध
रहुँदैन ।

यदि आफ्नो निजी उद्योग वा आन्तरिक प्रयासबाट
आत्म संयम ल्याउन नसकेमा बाह्य आधार लिई अन्य

व्यक्तिहरूसंग कुनै अकुशल कर्म गर्नु नपर्ने गरी सामाजिक मर्यादा पालन गर्दै वाह्य सुधार वा संयम त्याउने प्रयत्न गरिन्छ । अन्य व्यक्तिहरूसंग सम्बन्धित हुने हुनाले यस विधिलाई लौकिक वा सामाजिक विधि पनि भनिन्छ । यस विधिको पालनाबाट चित्त पूर्णतया संयम भइसकेको हुँदा तपनि अकुशल धर्म भने उत्पत्ति हुन पाउँदैन

यसरी आफ्नो जीवनमा कठोर त्याग तपस्याद्वारा यथार्थ ज्ञान बोध भई सकेपछि के गर्दा अकुशल धर्म उत्पत्ति हुन पाउँदैन र के गर्दा कुशल धर्म उत्पन्न हुन्छ र सोको सामाजिक मर्यादा, विधि विधान के के हुन् आदि व्याख्यान सहित शास्त्र वा ग्रन्थको निर्माण आध्यात्मिक महापुरुषहरूले गरी बहुजन हित तथा सुखको लागि छाडि गएका छन् ।

यिनै शास्त्रहरूको अनुसरण गर्ने पद्धतिलाई हेर्दा मानव जीवनलाई साधारणतया तीन स्तरमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

क. भोगी जीवन-निम्नस्तर

जब मानिस यथार्थलाई ध्यान नै नदिई कोरा विधि विधान मात्र सम्पन्न गर्दछ र विधि विधानप्रति अंध श्रद्धाले अवगुण वा अनर्थलाई पनि गुण वा अर्थपूर्ण सम्झेर अंगिकार गर्दछ भने उसलाई भोगी भनिन्छ । उ विधि विधान वा कर्मको भोग मात्र गर्दछ त्यसैले उसमा कुनै नौलोपन देखा

पढ़ें । उसको जीवन दाँई गर्ने गोरुको जीवन जस्तै हुन्छ । उसको कार्य हेर्दा दत्तचित्त भएर प्रगाढ श्रद्धाले कर्म गरे जस्तो देखिन्छ तर फल हेर्ने हो भने 'हात लागे शून्य' अर्थात् कुशल धर्मको कुनै संचय नै हुँदैन । बदलामा अकुशल धर्म मात्र वृद्धि भइरहेको हुन्छ ।

ख. त्यागी जीवन-मध्यमस्तर

जब कोही शास्त्रलाई आधार बनाई गुण अवगुण छुट्याउने सामर्थ्यवान हुन्छ तब अवगुणबाट विरक्त भएर शास्त्र अनुकूल विशेष नियमहरू पालना गर्दछ भने उसलाई त्यागी भनिन्छ वा प्रव्रजित भनिन्छ । उसको जीवन एक्लो र साधारण जन-जीवनभन्दा अलगिएको हुन्छ । किनभने जन जनमा देखापरेका अवगुणहरूले उ तसिएको हुन्छ । तर आफ्नो चित्तलाई संयम गर्न नसक्दा आफूमा सन्तुलन त्याउन नसके तापनि अवगुणलाई ग्रहण गर्न नपरोस् भन्ने उद्देश्यले आफूलाई एक विशेष वा कट्टर नियममा वा अनुशासनको परिधिमा राखेको हो । यसबाट उसको जीवनमा नौलोपन त देखा पर्दछ तर जीवनमा यथार्थ ज्ञानको बोध भई सकेको हुँदैन ।

ग. योगी जीवन-उच्चस्तर

जब कोही शास्त्र लगायत कुनै पनि विषय वस्तुको वा विधि विधानको गुण अवगुण छुट्याई गुणमा पूर्णतया

प्रतिष्ठित गराई चित्त पनि संयमित गराई कुनै पनि विषय वस्तु (नाम रूप) प्रति आसक्त नभई रहनेलाई योगी वा सन्यासी वा श्रमण भनिन्छ ।

जीवन पद्धति

पद्धति पनि शास्त्रानुसार व्यवहार गर्दा मानिसहरूको फरक आधारभूत दृष्टिकोण अनुसार फरक पद्धति अनुसरण गर्ने हुनाले तीन प्रकारले विभाजन गर्न सकिन्छ ।

क. कर्म मार्ग

जुन पद्धतिद्वारा व्यवहारिक वा सामाजिक जीवनमा आई पर्ने कर्मलाई नै आधार मानी जीवन पद्धति निर्धारण गरिन्छ, त्यसलाई कर्म मार्ग भनिन्छ ।

ख. भक्ति मार्ग

जुन पद्धतिद्वारा आफ्नो इष्ट देव नै सवथोक हो, आफ्नो जीवन केही पनि होइन भनी इष्ट देव प्रति जीवन समर्पण गरी जीवन यापन गर्ने पद्धतिलाई भक्ति मार्ग भनिन्छ ।

ग. ज्ञान मार्ग

जुन पद्धतिद्वारा शास्त्र अध्ययन गर्ने र शास्त्र अध्यापनबाट नै आफ्नो जीवन सार्थक बनाउन खोज्ने पद्धतिलाई ज्ञान मार्ग भनिन्छ ।

[६]

यसरी सरसरती हेर्दा व्यवहारिक जीवनमा विश्वास गर्ने कर्म मार्ग, आध्यात्मिक गुरुप्रति समर्पित हुने भक्ति मार्ग र ज्ञानोपार्जन गर्ने ज्ञान मार्ग गरी तीनै मार्ग (पद्धति) हरू एकदेखि अर्को स्वतन्त्र देखिएता पनि वास्तवमा एक आपसमा पूरक छन् । यी पद्धतिहरू पनि जीवनस्तर अनुसार फरक पदंछन् ।

कर्म मार्ग

कोही शास्त्र संगत कर्म वा विधान पालन गर्दछन् तर शास्त्रमा अन्तरनिहित यथार्थ वा उद्देश्यको कुनै जानकारी राख्दैन भने त्यस्तालाई कर्मकाण्डी भनिन्छन् । शास्त्रको उद्देश्य बुझी आवश्यक विधान पालन गर्दै चेतावनी दिइएको विषय-हरूमा आसक्त नहोस् भनी प्रयास गर्नेलाई उपासक वा साधक भनिन्छ । यसै गरी जीवनको वा शास्त्रको वास्तविकतालाई बुझी सम्यक जीवन बिताई कुनै पनि कर्ममा सन्तुलन राख्न सक्नेलाई ज्ञानमार्गी भनिन्छ ।

भक्ति मार्ग

आपनो इष्टदेव भएको नाताले आपनो इष्टदेवप्रति समर्पण गर्ने भावनाले पूजा पाठ विधान मात्र पुरा गर्नेलाई आमिष भक्त (पूजारी) भनिन्छ । आफना इष्टदेवको गुणधर्म सम्झिएर एक महापुरुष नै हो र इष्टदेवको शरणमा गए यस

भव सागरबाट पार तराउन सक्छ भन्ने विश्वास गरेर भक्ति भाव प्रदर्शन गर्नेलाई लौकिक भक्त वा भक्तिमार्गी भनिन्छ । तर इष्टदेवको गुणधर्मलाई शिरोधार्य गरी आफूलाई पूर्णतया त्यसै अनुसार आचरित गराई समर्पित गर्नेलाई (लोकोत्तर) निरामिष भक्त (निस्वार्थी) भनिन्छ ।

बाहिरि (भक्ति) पूजाले पूजा अवधिभरमा चित्तलाई क्लेशमुक्त गराई आनन्दको अनुभव गराउँदछ, त्यसैले यसको फल क्षणिक हुन्छ । उपासनाले चित्तलाई धेरै कालसम्म क्लेशमुक्त गराउन सक्छ, त्यसैले यसको फल एक जीवनभर रहन्छ । प्रतिवेधीले चित्तलाई पूर्णतया क्लेशमुक्त गराउँदछ, त्यसैले यसको फल निर्वाण साक्षात्कारसम्म गराउने चिरस्थायी हुन्छ ।

कुनै पनि कर्मको यथार्थ फल (विपाक) बारे ज्ञान नभएसम्म मानिस भोगी नै हुन्छ । भोगबारे वास्तविक ज्ञान (अनुभव) हुनथाले पछि मात्र त्यागी (जोगी) हुन थाल्दछ अर्थात् भोगबाट विरत हुन थाल्दछ र विशेष अनुभव वा प्रयत्नबाट अन्त्यमा चित्त एकाग्र गरी प्रतिष्ठित हुने गरी योगी बन्दछ । अतः ज्ञान नभएसम्म लौकिक पूजा गर्नु ठीकै छ । तर यसैमा सीमित (आसक्त) भएर रहनु वास्तविक मानविय गुण होइन । त्यसैले शनैः शनैः आमिष पूजाबाट निस्वार्थ पूजा तर्फ अग्रसर नै निर्वाण साक्षात्कार समेत गर्न सक्षम हुने लक्ष्य राख्नु चैतन्यशील (प्रज्ञावान) प्राणी मानिएको मानिसको परम कर्तव्य हो ।

ज्ञान मार्ग

शास्त्र वा ग्रन्थको अध्ययन गरी शास्त्रीय छलफल वा शास्त्रार्थमा मात्र सीमित रहनेलाई कोरा ज्ञानी वा शिक्षित भनिन्छ । शास्त्रको अध्ययन गरी जीवन सार्थक बनाउने प्रयास गर्ने तर आफ्नो विवेक प्रयोग नगर्ने गरी आचरित हुनेलाई विद्वान वा सार ग्रहण गर्ने ज्ञानी भनिन्छ । तर शास्त्रको अध्ययन गरे अनुसार यथार्थलाई बुझी प्रज्ञा वा विवेक उत्पन्न गराएर चित्त विमुक्त गरी बाह्य (नाम रूप) बाट (आकर्षण) आलम्बन अलगिएर बस्न सबनेलाई वास्तवमा ज्ञानी वा प्रज्ञावान वा ब्रह्म ज्ञानी भनिन्छ ।

माथिका जीवनस्तर र पद्धतिहरूको अध्ययन गर्दा यो कुरा स्पष्ट हुन आउँछ कि जुनसुकै पद्धति अपनाए तापनि त्यस विषय वस्तुको यथार्थ मात्र ग्रहण गरी नामरूपप्रति अनासक्त भएर वस्तु नै कुनै पनि कार्य गर्नु पर्ने मुख्य उद्देश्य हो । त्यसैले प्रज्ञा उत्पत्ति गरी विषय वस्तुप्रति निर्लिप्त रहनु नै वास्तवमा सफल जीवन हो । यस तथ्यलाई आधार लियो भने हामी किन असफल हुन्छौं भन्ने कारण स्वतः स्पष्ट हुन आउँछ ।

असफलताको रहस्य

कोही वेद कण्ठस्थ गर्दछ र उ सम्झिन्छ अब उ मोक्ष मार्गमा आरुढ भइसक्यो । तर जब मृत्यु कालमा पुग्दछ तब

मात्र थाहा पाउँदछ जीवनको सफलता (मोक्ष) कता हो कता । किनभने उसले ज्ञान मार्गको नाउँमा भोग मात्र गन्यो । यो शास्त्रमा यस्तो लेखेको छ, फलाना पृष्ठमा यस्तो भनेको छ भनी पण्डित्याँई देखाउनमा मात्र सीमित रहन्छ । वेदको सार काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद, मात्सर्य जस्तो नाश गर्नु भन्ने यथार्थलाई नबुझी राजनीतिमा षडयन्त्र घुसाउने आदत मात्र वृद्धि गरी हाम्रो वेद, हाम्रो गीता आदि भनी अहंभाव हटाउन प्रयत्न नै गर्दैन । त्यस्तो शब्द, श्लोक भोगी कहिले सफल हुन्छ ? उसले निराकार ब्रह्म कुन चराको रूप हो अनुभव गर्न सकेको नै हुँदैन ।

कोही भिक्षु बन्दछ र नियमानुसार विधि पालन गर्दछ । तैपनि उसको दुःखको प्रहाण भएको हुँदैन । किनभने उसले बुद्धप्रतिको भक्तिको भोग मात्र गन्यो । भिक्षु जीवनको वास्तविकता ग्रहण गर्न सकेन । किनकि उ भिक्षु बन्यो, बुद्ध उसको इष्टदेवता, उ परम्परागत बौद्धमार्गी, त्यसमा पनि शाक्य वंशीय, बुद्ध पनि शाक्य वंशज, त्यसैले जातीय गर्व छ । अतः उ अहाँको तहीं नै रहन्छ । प्रगतिको नाममा शून्य । किनकि उसले अनात्म भावलाई बुझ्न सकेको छैन, लोभ, द्वेष, मोह जस्ता अविद्याको प्रहाण गर्ने प्रयास छैन र भिक्षु जीवनको यथार्थ के हो सो सत्य खोजी गरेर आर्यसत्य बुझ्ने क्षमता नै छैन । उसमा अझै बुद्धको रूप र बुद्धका सन्तान भन्ने नामप्रति आसक्ति छ ।

यसै गरी मन, वचन, शरीरलाई शुद्ध राख्नुपर्छ भनी

बिहान उठी (जाडो नै भए पनि) नुहाउने, समयानुसार ब्रत पालन गर्ने, श्राद्ध, दान आदि दिने गर्दछ । तैपनि उसले पुण्य (प्रसन्नता) लाभ गर्न सकेको हुँदैन । किनकि कर्मको भोग मात्र गर्दछ । वास्तविक रूपमा मन, वचन, कर्म शुद्धि गर्ने प्रयास गरेको छैन । बिहान उठी नुहाए पनि अरूप्रति घृणा गरेकै हुन्छ, दान वा श्राद्ध गरेता पनि मेरो घर सम्पति भन्ने दृढ आसक्ति छँदैछ, विष्णु सहस्रनाम वा पारत्राण पाठ गरे पनि कटु वाक्य छाडेको छैन । गीताको अध्ययन गरे पनि जीवनमा संघर्ष गर्न जानेकै छैन । त्यसैले यस्ता कर्मभोगी जब मृत्यु शय्यामा विराजमान हुन्छ तब चित्रगुप्तले बहीखाता खोल्दा मात्र तडपिन थाल्दछ ।

यसप्रकार कुनै पनि पद्धति अनुसरण गरेता पनि त्यस पद्धतिको भोग मात्र गर्ने भोगीहरू चाहे कर्मकाण्डी होस्, चाहे पूजा भक्त होस् र चाहे शिक्षित होस् त्यस्ता व्यक्तिहरूमा— लोभ, द्वेष, मोह जस्ता आधारभूत क्लेशहरू विद्यमान नै रहन्छन् । स्पष्ट भन्ने हो भने आज जे जति कलह, अशान्ति, युद्ध, असन्तोष संसारमा छाएको छ, त्यस सबैको कारण यिनै भोगीहरूले आ-आफना मत, सम्प्रदाय, दल वा सिद्धान्तप्रतिको आशक्तिको कारणले गर्दा उत्पन्न भएको हो । त्यसैले विश्व शान्ति वा बहुजनहिताय प्राप्तिका लागि यी भोगीहरू जन्म-जात शत्रु हुन् । किनकि यिनीहरूले अनात्म दर्शन वा निराकार ब्रह्म वा विश्व शान्ति वा विश्व भ्रातृत्व जेसुकैको नारा वा व्याख्यान गरेता पनि यिनीहरूमा सत्काय दृष्टि, आत्मभाव,

वैमनष्यता हटेको हुँदैन र यस्ता व्यक्तिहरू नै असफल भई सदा अशान्त रहन्छन् ।

यसै सन्दर्भमा असफलताको कारण खोजी गर्दा हामी यही पाउँछौं कि कसले के गऱ्यो वा भऱ्यो आदिमा सीमित हुने होइन कि उसले कुन स्तरमा कार्य सम्पादन गऱ्यो र उसको प्रज्ञास्तर हेर्न आवश्यक छ । विषय एउटै भए पनि स्तर भेद हुनासाथ परिणाममा पनि भेद देखापर्दछ । उदाहरणको लागि —

कोही आफूलाई बौद्ध भन्दछ किनकि उ भगवान् बुद्धको अनुयायी हो, विहारमा आउने जाने गर्दछ, दिनमा कमसेकम एकचोटि पञ्चशील पाठ गर्दछ, बेला बखतमा प्रब्रजितहरूलाई दान दिन्छ । यदि उ यसै कार्यमा सीमित छ भने उ बौद्ध शब्दको भोगी हो र साम्प्रदायीक । किनकि उ पञ्चशीललाई व्यवहारमा उतार्न सकेको हुँदैन, लोभ, द्वेष, मोह आफूमा कति छ सो को मूल्याङ्कन गर्दैन, 'अत्ता हि अत्तनो नाथो' वा 'एस धम्मो सनन्तनो' को अर्थ बुझ्ने प्रयास नै गर्दैन । बदलामा उ अन्य धर्मावलम्बीहरूलाई मान्छे नै गन्दैन र उनीहरूको धर्मप्रति हेय दृष्टिले हेर्दछ । जसले गर्दा अन्य धर्म तथा महापुरुषहरूमा पाइने आदर्शलाई कुनै मूल्य नै नदिई तिरस्कार गर्दछ । यस्ता व्यक्तिबाट समाजमा अहित नै भइरहेको हुन्छ ।

यदि कोही बौद्ध भन्दछ किनकि उसमा बौद्ध धर्म अध्ययन तथा श्रद्धा सम्पन्न छ । मानव जीवन सुखमय बनाउन

वा दुःखबाट छुटकारा पाउन विभिन्न आध्यात्मिक महापुरुषहरूले समय समयमा उपयुक्त उपदेश दिएता पनि आफूलाई भगवान् बुद्धको उपदेश नै सहज तथा व्यवहारिक लागेकोले बौद्ध पद्धति अनुकरण गरेको हो । त्यसैले कसैप्रति पनि वैरभाव नराखी आफ्नो पद्धतिप्रति अध्ययन तथा आचरण गर्दै जाने गर्दछ । यस्ता व्यक्तिबाट समाजमा हित वाहेक अहित हुने छैन ।

यसै गरी कोही बौद्ध भन्दछ किनभने बौद्ध धर्मको यथार्थ अनुभव गरेको छ, आचरण गरी दुःखबाट मुक्त हुन सक्ने प्रमाण पाएको छ । त्यसैले भगवान् बुद्धको वास्तविक तात्पर्य वा दर्शनलाई बुझी सोही अनुसार अरूलाई पनि दुःख मुक्त गराउन (हाम्रो धर्म ठूलो भनी घमण्ड गरी अरूको धर्मप्रति हेय दृष्टिले हेर्ने होइन) आर्य सत्य, मध्यम मार्ग, अष्टाङ्ग मार्ग, विपश्यना, दुःख, अनित्य, अनात्म दर्शन जस्ता गहनतम ज्ञानको प्रचार गर्दछ र सबैलाई सत्य मार्गमा आरुढ गराउने प्रयत्न गर्दछ साथै यस भव सागरबाट अनासक्त बनाई पार तराउने प्रयत्न गर्दछ भने उ नै सच्चा आर्य मार्गी, बौद्ध मार्गी, सत्य मार्गी वा ज्ञान मार्गी हो । जो जो व्यक्ति यी मार्गहरूमा आरुढ भई दुःखबाट मुक्त हुने इच्छा गरी प्रयत्न गर्दछ, चाहे उ अबौद्ध होस्, त्यस्ता व्यक्तिहरूले बहुजन हिताय प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले गरिराखेको छ भनी विचार गरी मैत्रीभाव राखी आवश्यक भए सहयोग पनि गरिदिने गर्दछ । उ नै वास्तविक बौद्ध (योगी) हो ।

यसरी “बौद्ध हुँ” भनी बौद्ध शब्दको प्रयोग गरेता पनि स्तर भेदले परिणाम पनि फरक हुन गएको छ, जस-अनुसार सफलता हासिल गर्न सकेको वा नसकेको स्वतः स्पष्ट हुन आउँछ ।

यस प्रकारका उदाहरणहरू हामी आफ्नो निजी जीवनमा पाईला पाईलामा पाउँदछौं । कठोर से कठोर परिश्रम गरेता पनि सफलता हात नलागेको अनुभव हामीले अवश्य पनि गरेका होलाउँ । अतः चिन्ता गर्न छाडि असफलताको कारण अर्थात् कर्म स्तरको ज्ञान गरी असफलता-बाट मुक्त होऔं ।

यो तथ्य आध्यात्मिक पक्षमा मात्र होइन सबै पक्ष-हरूमा समानरूपले लागु हुन्छ । सबैलाई धारण गर्ने हुनाले धर्म भनिएकोले धार्मिक सिद्धान्त वा नीति वा आध्यात्मिक ज्ञानले मानव जीवनका सम्बन्धित सबै पक्षहरू जस्तै— राजनीति, अर्थनीति, विद्यार्थी जीवन, गृहस्थी जीवन आदिमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । उदाहरणको लागि—

यो विज्ञानको युग हो, विज्ञान विना जीवन निरर्थक छ भनी विज्ञान अध्ययन गर्ने, सूत्र ‘शुगा रटार्ई’ गर्ने, प्रयोग-शालामा दर्जनौं टेष्टट्यूब वा फनेल फुटाउँदैमा वैज्ञानिक बन्न सक्दैन । उ त विज्ञानको भोगी मात्र हो । अनुसन्धानको यथार्थ नै बुझ्दैन । त्यसैले परोक्षा वा प्रयोगशाला बाहिर आउनासाथ विज्ञानको युग र ‘शुगा रटार्ई’ सूत्रहरू सारा

बिसिन्ध । यसै गरी कोही विज्ञानको युगमा विज्ञानको अध्ययन गरी विज्ञानलाई व्यवहारिकतामा ल्याउन विषयगत अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रयास गर्ने हुन्छ । यस्ता विज्ञानको उपासक (साधक) धेरै हृदसम्म सफल हुन्छन् । यसै गरी विज्ञानको युग भए पनि नभए पनि विज्ञानको महत्व बुझी सदा सत्यको खोजी गर्ने, अध्ययन-मनन गर्ने, प्रयोगशालामा मात्र सीमित नरहो कतै पनि कुनै पनि विषयमा को, किन, कसरी, कस्तो आदि प्रश्न गरी जानकारी हासिल गर्ने व्यक्ति नै वास्तविकमा वैज्ञानिक हो । यस्ता व्यक्तिहरू नै सफलतामा पुग्दछन् । उ सत्यको खोजी गर्ने क्रममा प्रयोगशालामा मात्र सीमित नभै बल्कि मष्तिष्क नै आधारभूत प्रयोगशाला बनाउँदछ । यसै कारण सत्यको खोजी गर्ने बुद्धलाई सर्वश्रेष्ठ वैज्ञानिक बन्न कुनै प्रयोगशाला चाहिएन । यस्ता धेरै ऋषिमुनिहरू छन् जो भौतिक प्रयोगशाला बिना नै सत्यको खोजी वा अनुसन्धान गर्दै विज्ञानको युगमा प्रवेश हुन्छन् । वास्तवमा उनीहरूलाई कुनै विज्ञानको युग चाहिँदैन, आफ्नो वीर्य (उत्साह-उद्योग) तथा प्रज्ञाले कुनै पनि काललाई विज्ञानको युगमा परिणत गरी दिन्छन् ।

सफलताको रहस्य

अब प्रश्न उठ्छ--कसरी भोगी जीवनबाट योगी जीवनमा प्रवेश गर्ने ? अर्थात् असफलमूखि कोरा परिश्रमबाट उठेर सफलताको सिढीमा चढ्न सकिन्छ ?

यस समस्याको समाधानको लागि बौद्ध दर्शनलाई अघी सारी सहज तथा व्यवहारिक तीन आधारभूत उपायहरू पालन गर्न सकिन्छ । जस्तै—

पद्धति	उपाय
कर्म मार्ग	अष्टाङ्ग मार्ग पालन
भक्ति मार्ग	दुःख, अनित्य, अनात्म दर्शन
ज्ञान मार्ग	चार आर्य सत्य बोध

अष्टाङ्ग मार्ग

अष्टाङ्ग मार्ग अनुसार सम्यक जीवन यापन गर्न आठ सम्यक मार्गहरू छन् । जस्तै—

१. सम्यक दृष्टि (ठीकसंग बुझ्नु)—दुराचरणलाई चिन्नु, कारण बुझ्नु । सदाचरणलाई चिन्नु, कारण बुझ्नु ।
दुराचरणको कारण—लोभ, द्वेष, मोह ।
सदाचरणको कारण—अलोभ, अद्वेष, अमोह ।
२. सम्यक संकल्प (ठीक उद्देश्य—धारणा)
 - क. नैष्कर्म्य संकल्प=काम योगमा (सांसारिक विलाषितामा) लिप्त नहुनु ।
 - ख. अव्यापाद संकल्प=क्रोधरहित हुनु ।
 - ग. अविहिंसा संकल्प=निर्दयी जीवन यापन नगर्नु ।
काम, क्रोध, हिंसाको कारण=लोभ, द्वेष, मोह ।

३. सम्यक वाचा (ठीक वचन) — ऊठो नबोल्नु, चुगली नलगाउनु, कडा वचन नबोल्नु, अनावश्यक गफ नगर्नु ।
ऊठो बोल्नु, चुगली लगाउनु, कडा वचन बोल्नु र अनावश्यक बोल्नुको कारण— लोभ, द्वेष, मोह ।
४. सम्यक कर्मान्त (ठीक काम) — जीव हिंसा नगर्नु, चोरी नगर्नु, व्यभिचार नगर्नु ।
हिंसा, चोरी, व्यभिचारको कारण— लोभ, द्वेष, मोह ।
५. सम्यक आजिविका (ठीक आयस्रोत) — शस्त्र, जनावर, मासु, मद्य, मानिस तथा विष आदिको व्यापार नगर्नु ।
गरेमा हिंसा, व्यभिचार, चोरी जस्ता कार्यहरू गर्नु पर्ने हुन्छ । जसको कारण— लोभ, द्वेष, मोह ।
६. सम्यक व्यायाम (ठीक परिश्रम)
- क. संयम प्रयत्न — अनुत्पन्न अकुशल धर्मलाई उत्पन्न नगर्नु,
ख. प्रहाण प्रयत्न — उत्पन्न अकुशल धर्मलाई प्रहाण गर्नु,
ग. भावना प्रयत्न — अनुत्पन्न कुशल धर्म उत्पन्न गर्नु, र
घ. अनुरक्षण प्रयत्न — उत्पन्न कुशल धर्म वृद्धि गर्नु ।
अकुशल धर्मको कारण — लोभ, द्वेष, मोह ।
७. सम्यक स्मृति (ठीक होस्)
- क. कायानुपश्यी — शरीरको गतिविधि ज्ञान,
ख. वेदानानुपश्यी — वेदनाको गतिविधि ज्ञान,

- ग. चित्तानुपश्यी - चित्तको लोभ, द्वेष, मोह प्रतिको आरम्भण गतिविधिको ज्ञान, र
- घ. धर्मानुपश्यी - चित्तमा उत्पन्न हुने पञ्चनीवरण ।
१. काम छन्द (काम वासना) सांसारिक इच्छा,
 २. व्यापाद (क्रोध),
 ३. धीन मिद्ध (शारीरिक तथा मानसिक आलस्य),
 ४. उद्दच्च-कुक्कुच्च (चञ्चलपन-पश्चाताप), र
 ५. विचिकिच्छा (शंका) - को गतिविधि ज्ञान अर्थात् शरीरको स्वाभाविक धर्म गतिविधि ज्ञान ।
- ङ. सम्यक समाधि (ठीक एकाग्रता) - चार स्मृति (कायानुपश्यी, वेदानुपश्यी, चित्तानुपश्यी, धर्मानुपश्यी) र चार प्रयत्न (संयम प्रयत्न, प्रहाण प्रयत्न, भावना प्रयत्न, अनुरक्षण प्रयत्न) - मा एकाग्रता गर्नु ।

माथि उल्लेखित आठ सम्यक मार्गहरूका लक्षण, विशेषता र कारणलाई ध्यानमा राख्दा लोभ, द्वेष, मोह नै आधारभूत अवगुण देखा पर्दछन् । अष्टाङ्ग मार्गलाई निष्कर्षमा ल्याउने हो भने जुन कर्म लोभ, द्वेष, मोहबाट अलगिएको छ त्यही नै सम्यक मार्ग हो । अतः जसले लोभ, द्वेष, मोहको कारणले कुनै पनि कर्म गर्दैन वा लोभ, मोह, द्वेष उत्पन्न हुने गरी कुनै पनि कर्म गर्दैन, उसको जीवन नै सम्यक जीवन हुनेछ र उ नै सच्चा योगी कहलाउने छ । यही मार्गबाट नै सहजै कर्म काण्डबाट ज्ञान काण्डमा उत्रिनु सकिने छ ।

दुःख, अनित्य, अनात्म

जन्मनु दुःख, मर्नु दुःख, बूढा हुनु दुःख, रोगी हुनु दुःख, इच्छा अनुसार भोग गर्न नपाउनु दुःख, इच्छा नगरेको भोग गर्नु पर्ने दुःख । अर्थात् सन्तुष्टी नभए, मन नपरे, पनि पुनः पुनः गरिरहुनु पर्ने प्रत्येक कर्म दुःख । त्यसैले यस शरीर-बाट आशक्त भएर भोग गर्नु पर्ने सबै दुःख ।

जो हिजो थियो त्यो आज छैन । जो आज छ त्यो भोलि हुने छैन । संसारका कुनै पनि पक्ष वा वस्तु, अणु लगायत, परिवर्तनशील छ । कालको भेद हुनासाथ सबैमा भेद उत्पन्न भई हाल्दछ । त्यसैले सबै अनित्य । हुबहु (दुरुस्त) वस्तु अर्को पनि छ वा आज जस्तो हिजो थियो वा भोलि हुनेछ भन्ने विषय वस्तु नै छैन, त्यसैले पनि अनित्य ।

जब सारा पक्ष अनित्य भए पछि फेरी तेरो मेरो भन्ने प्रश्न नै उठ्दैन, त्यसैले अनात्म । जुन वस्तुमा आफ्नो स्वामित्व दावी गरिन्छ, काल भेदको कारणले त्यो वस्तु नै छैन, परिवर्तन भएर अर्को वस्तु भई सक्यो । त्यसैले त्यो यही नै हो वा यस्तै हुनेछ भनेर ठोकुवा गर्न मिल्दैन । यसकारण पनि अनात्म ।

जसले यसप्रकार (दुःख, अनित्य, अनात्म) को सिद्धान्त पालन गर्दछ, उसले आफूमा तेरो मेरो भावना उत्पन्न गराउँदैन र समयानुकूल गर्नु पर्ने क्षमता र उद्देश्य अनुरूप कार्य गर्दै लान्छ । यही नै वास्तविक भक्ति हो । मूर्तिको

अगाडि गएर भजन, गीत, भक्तिको नाउँमा उफ्रिनु, कराउनु, रुनुले भक्ति भावको वास्तविकता कल्काउँदैन । समपंणको परिभाषा अनुसार यस पञ्चस्कन्धको शरीरप्रति भासक्ति नराखेमा मात्र वास्तविक समर्पित भाव जगाउन सक्दछ । त्यसैले यो भाव जगाउन दुःख, अनित्य, अनात्म दर्शन अर्थात् ज्ञान हुन आवश्यक छ । दुःख, अनित्य, अनात्म दर्शन प्राप्त गर्न बहुजन हिताय बहुजन सुखायको सिद्धान्त पालना गरेमा सहज हुनेछ । उदाहरणको लागि —

मानौं बहुजन हित तथा सुखको लागि प्रवचन दिनु छ । प्रवक्ताले प्रवचन पनि दिन्छ । तर एकपल्ट दिएर पुग्दैन । एकपल्टको प्रवचनले स्रोताहरूको मन जित्न सकिदैन, सम्झाउनु, बुझाउनु सकिदैन । त्यसैले बहुजन हित गर्ने उद्देश्य पुरा गर्न विभिन्न धारणा, सोचाई, भएका स्रोताहरूलाई फरक फरक तथा घेरै पटक प्रवचन दिनु पर्दछ । त्यसमा पनि आलोचनाको वर्षा हुन्छ । एउटै कुरालाई घरी घरी भन्नु पर्ने, त्यसमा पनि फरक फरक उपमा दिनु पर्ने हुनाले प्रवचन गर्नु पनि दुःख हो भनी बुझ्न सरल पर्दछ । यदि बहुजन हितको लागि नभई दिएको भए एकपल्ट प्रवचन दिई फर्की आउँथ्यो र पुनः पुनः प्रवचन दिनु पर्ने आवश्यकता नै हुने थिएन । जसले गर्दा दुःखको अनुभव हुन गाह्रो पर्ने छ ।

यही देशना पहिलोको तुलनामा पछिल्लो एउटै हुन सक्दैन । एक समय आउने स्फुरण अर्को समयमा आउने स्फुरण एउटै हुँदैन । त्यसैले विषय एउटै भए पनि फरक

समयमा दिइएको प्रवचनको व्याख्यान, उद्देश्य एउटै भए पनि, को शब्दहरू फरक पर्न जान्छ । यसबाट अनित्यताको ज्ञान हुन्छ । यदि एकपल्ट मात्र प्रवचन दिने भएमा तुलनात्मक अध्ययनको अभावमा अनित्यताको बोध हुनु पाउने छैन ।

बहुजन हितायको दृष्टिकोणले प्रवचन दिने प्रवक्ताले आफ्नो प्रवचनप्रति कहिले पनि एकोहोरो दृष्टिकोण अर्थात् अहंपनले हेर्दैन । उसलाई आफ्नो प्रवचनको प्रभावकारिता भन्दा प्रवचनले बहुजनको हित गर्नसक्यो वा सकेन त्यस पक्षमा मात्र रुचि लिने गर्दछ । यसले गर्दा मेरो प्रवचन भन्ने अहंपन (आत्मभाव) विनाश भएर जान्छ । यदि बहुजन हिताय नभएमा प्रवक्ताले हरहमेसा मेरो प्रवचन कतिजनाले सुन्यो, कसरी तालि बजायो, कस-कसले प्रशंसा गर्‍यो आदि पक्षहरूमा मात्र रुचि लिने गर्दछ र फलस्वरूप आत्मभाव सृजना गर्दछ ।

जे गर्दा पनि अरूको भलाई हुने वा कमसेकम अरूको कुभलो नहुने गरी कायं गरेमा केही समयको अध्ययन वा तुलना पछि दुःख, अनात्म तथा अनित्यको बोध सहजै भएर आउने छ र शनैः शनैः भक्ति योगमा पनि आमिष भक्तिबाट लोकोत्तर निरामिष भक्तिमा पदोन्नति भएर जानेछ ।

चार आर्य सत्य

१. दुःख आर्य सत्य (दुःख छ)

२. दुःख समुदय आर्य सत्य (दुःखको कारण छ) — अविद्याको कारणले संस्कार, संस्कारको कारणले विज्ञान, विज्ञानको कारणले नामरूप, नामरूपको कारणले ६ आयतन, ६ आयतनको कारणले स्पर्श, स्पर्शको कारणले तृष्णा, तृष्णाको कारणले वेदना, वेदनाको कारणले उपादान, उपादानको कारणले भव, भवको कारणले जाति, जातिको कारणले जरा, व्याधि, मरण, शोक आदि दुःख उत्पत्ति हुन्छ ।
३. दुःख निरोध आर्य सत्य (दुःख निरोध गर्न सकिन्छ) — अविद्या नाश भए संस्कार नाश हुन्छ, संस्कार नाश भए विज्ञान नाश हुन्छ, विज्ञान नाश भए नामरूप नाश हुन्छ, नामरूप नाश भए ६ आयतन नाश हुन्छ, ६ आयतन नाश भए स्पर्श नाश हुन्छ, स्पर्शको नाश भए वेदना नाश हुन्छ, वेदना नाश भए तृष्णा नाश हुन्छ, तृष्णा नाश भए उपादान नाश हुन्छ, उपादान नाश भए भव नाश हुन्छ, भव नाश भए जाति नाश हुन्छ, जाति नाश भए जरा, व्याधि, मरण, शोक आदि सबै दुःख नाश हुन्छ ।
४. दुःख निरोधगामिनी आर्य सत्य— अष्टाङ्ग मार्ग ।

यो चार आर्य सत्यको अध्ययन गर्दा अविद्या नै जड रूपमा फला पर्दछ । अविद्याको कारणले नै इच्छा उत्पन्न हुन्छ र सो इच्छापूण नहुँदा दुःख उत्पन्न हुन्छ । त्यसैले अविद्याको नाश नै अन्ततोगत्वा सारा दुःखको नाश हो ।

दुःख छ भन्ने थाहा पाउनाले किन दुःख हुन्छ भनी कारणको खोजी गरिन्छ । त्यसैले जबसम्म यो यही हो भनी थाहा पाउन सकिदैन तबसम्म त्यसको कारण र उपाय पनि थाहा पाउन सकिदैन । विषय वस्तुको परिचय पाइसकेपछि मात्र कारण थाहा पाउन सकिने र आवश्यकता अनुसार विनाश वा सम्बर्द्धन गर्ने उपाय थाहा पाउन सकिन्छ । यही नै आर्य सत्य हो अर्थात् जहाँ ज्ञान छ त्यहाँ उपाय छ ।

उदाहरणको लागि विद्वानले विद्वान हुँ भनेर चिन्नु पर्दछ, किन विद्वान भइएको हो कारण बुझ्नु पर्दछ र सो कारणमा प्रतिष्ठित हुन सकिन्छ सकिदैन उपाय पत्ता लगाउनु पर्दछ । यसै गरी मूर्खले म मूर्ख हुँ भनी चिन्नु पर्दछ, मूर्खताको कारण खोजी, जानेपछि प्रहाण गर्ने उपाय खोजी, प्रहाण गरी विद्वान हुनुपर्छ । त्यसै गरी असफल भएमा असफल भएको भनी निश्चित गरी, असफलताको कारण खोजी, उपाय पनि पत्ता लगाई असफलतालाई नाश गर्न सकिन्छ ।

तर विद्वानले मूर्ख, मूर्खले विद्वान र असफलतामा सफलता भनी अविद्या उत्पन्न गरेमा न त कारणको खोजी गर्न सक्ने छ न उपाय नै । त्यसैले अविद्याले उन्नतिको मार्गमा लान सक्दैन ।

यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी आर्य सत्यलाई व्यावहारिक बनाई अविद्यालाई नाश गर्न जे गर्दा पनि जानेर बुझेर वा जान्नका लागि वा गरिसकेपछि परिणामको अनुभव

गर्नु पर्दछ । यसो गरेमा के के हो भनी यथार्थ ज्ञान भई विद्या उत्पत्ति हुन्छ । यसो नगरी आँखा चिम्ली कार्य मात्र गरेमा राम्रोलाई नराम्रो, शुचिलाई अशुचि वा दुःखलाई सुख भनी अविद्याको मारमा पर्नु पर्नेछ । अतः सत्यको खोजी गर्ने प्रवृत्तिले नै ज्ञान योगमा पनि कोरा अध्ययनबाट यथार्थ ज्ञानी बन्न सहजै सकिन्छ ।

निष्कर्ष

यसरी जीवन पद्धति वा सफलताको रहस्य अध्ययन गर्दा यही निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ कि कुनै पनि शब्द, विधान वा कर्म ठूलो होइन । ठूलो हो त्यस शब्द, विधान वा कर्ममा अन्तरनिहित यथार्थ स्वरूप वा उद्देश्य । शब्द, विधान वा कर्ममा आसक्त नभई यथार्थ स्वरूप वा उद्देश्य ग्रहण गर्नु नै सफलताको रहस्य हो । जसले गर्दा चित्तलाई कुनै पनि बाह्य नाम रूप (आरम्भण) मा आसक्त गराउँदैन र एकप्रकारको आनन्दको अनुभव गराउँदछ अर्थात् दुःखबाट मुक्त गराउँदछ ।

शब्द वा विधान वा कर्ममा आसक्त हुनु हुँदैन, यथार्थ स्वरूप मात्र ग्रहण गर्नुपर्छ भन्नाले यही नै गर्नुपर्छ भन्ने निश्चित भएन । उदाहरणको लागि आर्य सत्य बुद्ध बौद्ध धर्मावलम्बी पनि हुनु परेन न बुद्ध शरणं गच्छामि भन्नुपर्छ । तर यसको अर्थ त्यस शब्द वा विधान वा कर्मको प्रयोग गर्नु नै हुँदैन पनि भनिएको होइन वा पूर्णतया बेकार छ भन्न खोजिएको होइन । अर्थात् आर्य सत्य बुद्ध बौद्ध धर्मावलम्बी हुनु पर्दैन

भन्नाले बौद्ध धर्मावलम्बी जति बेकार वा बुद्धं शरणं गच्छामि भन्नेहरू मूर्ख भन्न खोजिएको होइन । यथार्थलाई बुझीसकेपछि शब्द वा विधान वा कर्मको पालना गर्नु नगर्नु कर्ताको तजबिजको कुरा हो, त्यसैले प्रयोग गरेमा कुनै आपत्ति हुने छैन । सिर्फ कुनै पनि शब्द वा विधान वा कर्मलाई बाजेदेखि चलिआएको वा शास्ताले बताउनु भएको वा शीलवान व्यक्तिको भनाई हो भनी आँखा चिम्लेर स्वीकार नगर्नु मात्र भनिएको हो ।

त्यसैले कुनै पनि कार्य "गर्नु नै हुँदैन" भन्ने पनि छैन, किनकि यो एउटा आसक्ति हो, एउटा पराकाष्ठा । कुनै पनि कर्म "गर्नु नै पछ" भन्ने पनि छैन, किनकि यो पनि एउटा आशक्ति, अर्को पराकाष्ठा । किनकि गर्नु नै पछ वा गर्नु हुन्न भन्दा फलानोले भनेको, फलाना ग्रन्थमा छ, यस्तो बेला यस्तो भएको थियो भनी वाह्य वा पूर्व आधार लिई एक परम्परा कायम हुन्छ, जसले अनित्य अनात्म दर्शनको विरोध गर्छ । गर्नु नै पछ वा गर्नु नै हुँदैन भन्ने दुबै पराकाष्ठाबाट विरत भएर आवश्यकता अनुसार 'यथा भूतानुपश्यी' भई बर्तमान समय नै महत्त्वपूर्ण समय मानी कार्य गर्नु नै वास्तवमा पुरुषार्थ हो । किनकि यसैलाई मध्यम मार्ग भनिन्छ र वास्तवमा धर्मको अर्थ पनि यही हो । अन्य त परम्परा वा संस्कृति वा चलन मात्र हुन् ।

अतः मध्यम मार्ग वा धर्ममा आरुढ भएर जीवन यापन गर्ने व्यक्ति नै हरेक पाइलामा सफलता हासिल गर्दछ ।

अन्यथा जतिसुकं टाउको फुटाओस्, जोउ सुकाओस्, धन खर्च
 गरोस् वा त्याग देखाओस् सफलता उसको जीवनबाट कन कन
 टाडिदै जान्छ र मानिस भोगी जीवन बिताउँदै कर्मरूपी वा
 भक्तिरूपी वा ज्ञानरूपी भव सागरमा डुबुल्कि मारी नै रहने
 छ । अन्त्यमा पुनः एकपल्ट दोहऱ्याउँदै भनिन्छ कि सफलताको
 रहस्य आध्यात्मिक परिपाटी (पद्धति) वा धर्म बोध वा मध्यम
 मार्ग पालनामा निहित छ जुन प्रज्ञा चक्षु वा यथार्थ ज्ञानले
 मात्र सो रहस्य उद्घाटन गर्न सक्दछ ।

दृढम जातक

कथा प्रसंग

कुनै समयमा एउटा खरायो आफ्नो नियमित आहार ग्रहण गरी एउटा बेलको बोट मुनि आराम गर्न पल्टियो । आराम गर्न पल्टिँदा पल्टिँदै अर्ध-निद्रामा पुग्यो । त्यसबेला एउटा अनौठो विचार आयो— “यदि यस संसारमा प्रलय भयो भने ? प्रलय भयो भने सम्पूर्ण धरती विनाश भएर जानेछ । तब हामी कहाँ जाने ? के गर्ने ?”

यसरी विचार गरिराखेको बेला एउटा पाकेको बेल माथि रुखबाट खस्यो । बेल ग-हुँगो भएकोले जमिनमा लाग्दा ठूलो आवाज आयो साथै गुडकिँदै फाडीतिर गयो र स्याङ-स्याङ आवाज आयो । अर्ध-निद्रामा रहेको खरायोलाई त्यो आवाजले अकस्मात फकफकाएर उठाउँदा खरायोलाई भूकम्प भए जस्तै भान प-यो । अतः तर्सिँदै, डराउँदै बेतोडले भागेर गयो ।

यसरी भागेर जाँदा अर्को खरायोले देख्यो । आश्चर्य-चकित र उत्सुक हुँदै सोध्यो । पहिलो खरायोले ‘नसोध, नसोध, आफ्नी जीवनको माया छ भने तिम्री पनि भाग’ भनी

जवाफ दियो । यसरी जवाफ सुन्दा उ पनि पहिलो खरायो पछि दौडिन थाल्यो । यसरी दुई खरायोहरू भागेको देखेर अन्य खरायोहरू र खरायोहरूको पछि हरिण, हरिण पछि भालु, भालु पछि ब्वाँसो गर्दै गैंडा, चितुवा, हात्ती, जस्ता साना ठूला सबै जनावर एकको पछि अर्को गरी भाग्न थाले । जंगलका सारा जनावरहरू एक ताँती भएर दौडिदा वास्तवमा नै कोलाहल मच्चियो । साथै स-साना जनावरहरूको रोदन र चित्कारले जंगलमा डरलाग्दो, प्रलयकारी वातावरण सृजना गर्‍यो ।

त्यसै बखत जंगलका राजा बोधिसत्व सिंह पनि भोजन ग्रहण गरी एउटा पहाडको ढिस्कोमा आराम गरिराखेको थियो । जनावरहरूको भगदौड र रोदनको आवाजले सिंहलाई ब्युँकायो । ब्युँकिएर सिंहले माथि डाँडाबाट हेर्दा हतासिदै वायुवेगले जनावरहरू भागेर गएको देख्यो । के कारणले भागेका हुन् बुझ्न नसकी र सो को स्पष्ट कारण बुझ्न माथि डाँडाबाट नै ठूलो स्वरले गर्जियो । सिंहको गर्जना सुनेर सबै जनावरहरू डरले जहाँको तहीं रोकिए । पछि सिंह तल ओर्लिएर पछिल्लो जनावरलाई 'किन भागेको ? के भयो ? भनी सोध्दा मलाई थाहा छैन, अगाडिको जनावरलाई थाहा छ भनि पछिल्लो जनावरले जवाफ दियो । अघिल्लो जनावरलाई सोध्दा उसले पनि 'मलाई थाहा छैन, अघिल्लो जनावरलाई थाहा छ' भनि जवाफ पाउँदा र अघिल्लो जनावरलाई सोध्दै जाँदा अन्तमा पहिलो खरायो कहाँ पुग्यो ।

पहिलो खरायोले डराउँदै, जानकारी भएकोमा गर्व पनि गर्दै, 'हो राजन् ! मलाई थाहा छ' भनी सारा वृतान्त सुनायो । बोधिसत्व सिंहले प्रलयको लक्षण हेर्दा जंगलमा कतै केही पनि नभएको देखेर 'अवश्य पनि यस खरायोलाई कुनै भ्रम भएको छ' भनी विचार गरी खरायोलाई प्रलय भएको स्थान देखाउन भन्यो । अन्य जनावरहरूलाई "हामोहरू फर्की नभ्राएसम्म यहीं बसिरहनु" भनी पहिलो खरायोलाई पिठ्यूमा बाँकेर बेलको बोटतर्फ वायुवेगले दौडिएर गयो ।

बेलको बोट भएको ठाउँमा पुगेर खरायोले देखाए अनुसार खोजी गर्दा एउटा पाकेको बेल नजिकको छाडीमा फेला पन्यो । त्यसै बेल फरेको फलस्वरूप ठूलो आवाज आउँदा खरायोलाई गलत धारणा हुन गएको हो भन्ने तथ्य बुझी खरायो र बेललाई साथमा लिएर फर्कियो ।

अन्य जनावरहरू फर्किरहेको स्थानमा पुगी बेल देखाई, बेलको कारणले गर्दा यो सब भगदौड हुन गएको हो, प्रलय भएको होइन भनी वास्तविकतालाई बुझाएपछि सबै जनावरहरू अन्त्यमा हर्षित हुँदै बोधिसत्व सिंहप्रति श्रद्धा भाव राख्दै आ-आफना वासस्थानमा फर्किएर गए र जंगलमा पुनः शान्त कायम भयो ।

उपदेशना प्रसंग

यस कथाबाट लिन सकिने सामाजिक ज्ञानहरूमध्ये केही मुख्य यहाँ वर्णन गरिन्छ ।

अनुहार (शरीर) मात्र राम्रो भएर वा बुद्धिमान वा चलाक भएर मात्र वास्तवमा जीवनलाई सार्थक बनाउन सकिदैन । जीवन सार्थक बनाउन विवेक वा मनमा दृढता हुनु आवश्यक छ ।

खरायो हेर्नमा अति नै लोभ लाग्दो हुन्छ, चलाक पनि छ, चञ्चल पनि छ । तापनि उसको मुन्दरता, उसको चलाकि र चञ्चलता दुःखको घडोमा कुनै काम लागेन । अत्तालिएर, हतासिएर भाग्नु पर्‍यो । मानिसलाई कुनै पनि कार्यमा दृढतापूर्वक स्थिर हुन सिहको जस्तो विवेक चाहिन्छ, जसले कुनै पनि घडोमा विवेकपूर्ण विचार पछि मात्र कुनै पनि निर्णय लिने गर्दछ । अन्यथा खरायोले कुँ आफू र सारा समाजलाई नै अहित गर्ने छ ।

“कागले कान लग्यो” भन्दैमा कागको पछि दौडिने बानि राम्रो होइन भन्ने पनि यस कथाको शिक्षा हो । प्रलयको परिभाषा नै नबुझी, लक्षण नै नहेरी अन्य जनावरहरू खरायोको पछि दौडिदा अनावश्यक रूपमा दुःखको सामना गर्नुपर्‍यो, कति भागदौडमा मरे होलान्, कति घाइते भए होलान् । त्यसैले कसैको पछि लाग्नु वा कसैमाथि विश्वास गर्नुभन्दा पहिले वक्ताको भनाईबारे राम्ररी छानवीन गर्नु पर्नेछ । यस कथाले साधारणतया समाज मुख नै हुन्छन्, जो एउटा नेताको पछि त्यसै कुरै नबुझी लाग्दछन् भन्ने पनि स्पष्ट्याउँछ । अतः कसैलाई नेता मान्नु पर्दा पनि छानवीन नै नगरी, उ हाम्रो सिद्धान्तको हो वा उसले पहिले पनि नेतृत्व

गरिराखेकै हो वा उ बुद्धिमान छ वा उ चलाक छ वा हेनेमा इमान्दार, सुन्दर छ आदि भनि विश्वास गरेमा ती जगली जनावरका जीवन जस्तो दुःखमय हुन जानेछ ।

यस कथाको प्रमुख सार हो पूर्वकल्पना । यस भव सागरमा परेका सबै प्राणोहरू कुनै न कुनै दुःख, समस्या वा रोगमा परेका छन् । यसरी आइपरेका दुःख समस्या वा रोगहरूको विश्लेषण गरी हेर्दा ७५ देखि ९० प्रतिशतसम्म मानसिक दुःख, समस्या वा रोग देखिन्छन् । अर्थात् वाह्य वातावरणको कारणले घटित वा सृजित नभै आफ्नै तर्कना वा डरको कारणले भएका छन् । यसरी मानसिक दुःख, रोग वा समस्याको मूलभूत आधार न पूर्वकल्पना हो । पूर्वकल्पना गर्दा साधारणसे साधारण घटना भएता पनि पूर्वकल्पनाको अन्धकारमा त्यो घटनालाई 'तिललाई पहाड' बनाइन्छ र आफ्नै मानसिक दुःखको जम्जालमा पर्दछन् ।

उदाहरणको लागि राति चोर आउँछ वा भूत आउँछ भनि कल्पना गरिरहेको बेला सानो कुनै पनि आवाज आए, चाहे मुसाको नै किन नहोस्, पक्का पनि चोर वा भूत आयो भनी डराउने वा शंका गर्ने गरिन्छ । त्यसपछि डराएमा एक कुनामा गुटमुटिएर बस्ने वा शंका भएमा वा अनावश्यक रूपले खाजी गर्ने पनि गरिन्छ । अर्को उदाहरण कतै भोज छ वा कुनै विशेष कार्यक्रम जानुपरे कुनै युवा वा युवतीसंग भेट हुने भए यसरी उसरी कुरा गर्ने, प्रभावित पार्ने कल्पना बनाइन्छ र त्यसै अनुरूप शृङ्गार गरिन्छ । काकतालि परे कैं कसैले

(युवा वा युवती) कुरा गर्न आएमा अवश्य पनि मेरै शृङ्गार वा मप्रति आसक्त भएर नै मसंग कुरा गर्न आएको भनी ठानी विशेष (अनर्थपूर्ण) व्यवहार देखाउन थाल्नेछ । अर्को उदाहरण कोही एकान्त बाटोमा हिंडनु छ त्यसैले, युवती भए, एकान्तमा कुनै युवाले केही गर्ला कि भन्ने आशंका लिइराखेमा एकान्त बाटोमा पुग्दा कुनै पुरुष वा जनावर देखेमा अब मलाई केही न केही गर्ने छ भनी डराउन थाल्नेछ । यी सब प्रकारका मानसिक रोग वा दुःख वा समस्याको मूलभूत कारण नै पूर्वकल्पना हो । अतः यस्ता मानसिक दुःख वा रोग वा समस्याको एउटै निवारण अनुरूप पूर्वकल्पना नगर्नु भन्ने यस कथाको सार हो ।

खरायोको चरित्र हेर्दा खरायोको दृढ मन मात्र नभएको होइन खरायो मिथ्या दृष्टिवाला पनि हो । खतरामा परेको खरायो आफ्नो जीवन बचाउन सर्वप्रथम भाग्दछ र अन्तमा थाकेपछि एक ठाउँमा उभिन्छ र दुवै लामा लामा कानले आंखा छोप्दछ । आंखा छोपेर केही पनि नदेखे पछि “मैले पनि देखिन त्यसैले अरूले पनि मलाई देख्ने छैन” वा आंखा छोपेर अँध्यारो भएपछि “अब रात (अन्धकार) भयो” भनि मिथ्या धारणा बनाउँदछ । अतः जो आफ्नो कमजोरी, अविवेकताले गर्दा “जस्तो आफू उस्तै च्यापू” भन्दै सबैलाई आफू समान देख्दछ । त्यसैले विवेकशील सम्बुद्धहरू सबैलाई बुद्ध अंकुर देख्दछ भने अविवेकशील मूर्खहरू सबैलाई मूर्ख, घुस्याहाहरू सबैलाई घुस्याहा, चोरहरू सबैलाई चोर नै

देखदछन् ।

त्यसैले मानिसमा प्रज्ञा हुन आवश्यक छ र प्रज्ञा हीन जीवन वास्तविक आर्य (आदर्श) जीवन होइन भन्ने यस कथाको नैतिक शिक्षा हो ।

दर्शन प्रसंग

शास्त्रलाई आधार बनाई यस कथाको शिक्षा लिने हो भने यसलाई 'अयोनिशो मनसिकार' अर्थात् अविवेकपूर्ण विचार भनिन्छ । जब कुनै पनि विचारको कुनै पनि विषयप्रति कुनै पनि आधार वा यथार्थता विना नै तर्क वा निर्णय गर्नु नै 'अविवेकपूर्ण विचार' हो । अविवेकपूर्ण विचार नै अविद्या हो । अविद्या यथार्थ ज्ञानको अभाव हो । अविद्याले गर्दा यथार्थतिर डो-याउने युक्ति (ज्ञान) हुँदैन । जसले गर्दा चित्तले ६ इन्द्रिय-हल्का आरम्भण (आकर्षण) मा नै आसक्त भएर, चित्त स्वतन्त्र हुन नसक्दा, चित्त निर्बल भई दुःखको भोग गर्नु परेको हो ।

अतः अयोनिशो मनसिकारको कारणले गर्दा नै पञ्च निवरण (शान्ति मार्ग वा आनन्द प्राप्ति वा निर्वाण वा मोक्ष मार्गका ५ बाधाहरू) का काम छन्द (वैभवको इच्छा) व्यापाद (क्रोध), थीनभिद्ध (मानसिक तथा शारीरिक आलस्य), उद्धच्च कुक्कुच्च (चञ्चलता तथा प्रायश्चित्त) र विचिकिच्छा (शंका) उत्पन्न हुन्छन् ।

आज समाजमा देखिएका सम्पूर्ण समस्या, ढगडा, युद्ध, अशान्तिको मूल कारण नै पञ्च निवरण हुन् र पञ्च निवरणको उत्पत्ति कर्ता अयोनिसो मनसिकार हो ।

अयोनिसो मनसिकारको उत्पत्ति कारण पनि चित्तको ६ इन्द्रियहरूसंगको आलम्बन (आशक्ति) नै हो । किनकि चित्तलाई ६ इन्द्रियहरूसंग आलम्बित गराउँदा मजा, सुखको अनुभव हुन्छ । यद्यपि यो वास्तविक सुख होइन, यो सुख घाउ आउँदा चिलाउँदा प्राप्त हुने सुख जस्तै हो जुन चिलाउन सकेपछि दुःख वा घाउको चोट पहिलेकोभन्दा बढी हुन्छ ।

आँखा र रूपबाट चक्षु विज्ञान उत्पन्न भएपछि, कान र शब्दबाट श्रोत विज्ञान उत्पन्न भएपछि, नाक र गन्धबाट घ्राण विज्ञान उत्पन्न भएपछि, छाला र स्पर्शबाट काय विज्ञान उत्पन्न भएपछि, जिब्रो र रसबाट जिह्वा विज्ञान उत्पन्न भएपछि, मन र विचारबाट मन विज्ञान उत्पन्न भएपछि, चक्षु-स्पर्श, श्रोत-स्पर्श, घ्राण-स्पर्श, काय-स्पर्श, जिह्वा-स्पर्श, मन-स्पर्श उत्पन्न हुनुको साथै मजा पनि उत्पन्न हुन थाल्दछ । जसले गर्दा चित्त हरहमेसा यिनै मजाहरूको रस्वादन गर्दछ । यसै रस्वादन कार्यबाट नै कल्पना सृजना हुन्छ । जसबाट पूर्वकल्पना पनि फलस्वरूप उत्पन्न हुँदा अयोनिसो मनसिकार हुन जान्छ । यसै अयोनिसो मनसिकारले नै चित्तलाई कमजोर बनाउँदछ अर्थात् यथार्थमा चित्तलाई ६ इन्द्रियहरूको आलम्बनबाट मुक्त गराउन सक्दैन र दुःख अनित्य, अनात्म जस्ता प्रज्ञा उत्पन्न

गराउंदैन । जसले गर्दा एउटा निश्चित (पूर्व) धारणा बनि-
रहन्छ । यस धारणा विरुद्ध भएको अन्य सबै धारणालाई
नस्वीकार्ने कट्टरता आउँछ । फलस्वरूप 'मेरो गोरुको बाह्र
टक्का' भनेर कुँ यथार्थ दर्शनबाट विरत हुनु पर्दा उदारवादी वा
सत्यवादी बन्न सक्दैन ।

अयोनिशो मनसिकारका (गलत सोचाइको) कारणले
गर्दा नै आज वृद्धाहरू युवाहरूप्रति शंकित छन् किनकि यिनी-
हरूको जीवन उतावलोपन छन् रे भने युवाहरू वृद्धाहरूप्रति
अनास्था राख्दछन् किनकि वृद्धाहरू रूढीवादी छन् रे । त्यसै
गरी सरकार जनताप्रति अविश्वास गर्छन् किनकि जनता
मूर्ख छन् रे र जनता सरकारप्रति असहयोग गर्छन् किनकि
सरकार शोषण गर्छन् रे । त्यसै गरी बौद्धहरू वैदिकप्रति हेय
दृष्टिले हेर्छन् किनकि उनीहरू आत्मवादी (मिथ्यावादी) छन्
रे र वैदिकहरू बौद्धहरूप्रति घृणा गर्छन् किनकि उनीहरू
अनीश्वरवादी हुन् रे । यसै गरी लोग्ने स्वास्नीप्रति, स्वास्नी
लोग्नेप्रति, एउटा राजनैतिक अर्को राजनैतिक दलप्रति, एउटा
सामाजिक संस्था अर्को सामाजिक संस्थाप्रति, एउटा छिमेकी
(राष्ट्र) अर्को छिमेकी (राष्ट्र) प्रति शंका, डर, त्रास, घृणाले
हेर्दछन् साथै व्यवहार पनि गर्छन् ।

यो सब समस्याहरूको आधारभूत समाधान हो
'योनिशो मनसिकार' अर्थात् विवेकपूर्ण विचार । कुनै पनि
विषय वस्तुबारे कुनै पनि निर्णय लिनु परेमा त्यस विषयबारे

विस्तृत जानकारी वा लक्षण निरूपण गरेपछि मात्र गर्ने निर्णय वा विचारलाई विवेकपूर्ण विचार भनिन्छ । अर्थात् पूर्वकल्पना, आशंका आदि कुनै पनि आधार नलिई जस्तो बेला जस्तो घटना घट्दछ त्यसैबेला त्यस्तै अनुरूप विचार वा युक्ति संगत निर्णय लिनु नै योनिस्तो मनसिकार हो । निष्कर्षमा भन्ने हो भने 'यथा भूतानुपश्यना' (विपश्यना ज्ञान) नै योनिस्तो मनसिकार वा यस कथाको सार भूत उपाय हो ।

Dhamma.Digital

I

Handwritten scribble in blue ink, possibly initials or a signature.

Faint, illegible text visible through the paper, likely bleed-through from the reverse side.

Dhamma.Digital

(१३) बौद्ध जगतस्य इतिहासस्य प्रथमः खण्डः

(१४) धर्मस्य इतिहासः

(१५) अष्टांग योगः

(१६) वेदस्य उत्पत्तिः

(१७) बौद्ध विचारास्य प्रथमः खण्डः

(१८) बौद्ध विचारास्य द्वितीयः खण्डः

(१९) बौद्ध विचारास्य तृतीयः खण्डः

(२०) बौद्ध विचारास्य चतुर्थः खण्डः

(२१) अष्टांग योगः

(२२) अष्टांग योगः

Dharmakirti Publication—

(English)

1. Buddhist Economics & The Modern World
2. Dharmakirti Vihar Today
3. Dharmakirti Vihar

(१)

बुद्ध धर्मः

स

(४)

पञ्चांगः

(६)

शास्त्रस्य इतिहासः

(७) बुद्ध रचयितास्य इतिहासः

(८)

शास्त्रस्य इतिहासः

(९)

बौद्ध धर्मः

(१०)

पञ्चांगः

(११)

अष्टांगः

(३८)

१-१	(१)	१-११११ ११११ ११११	(१३)
११११ ११११	(२)	११११ ११११	(२३)
११११ ११११	(३)	१-११११ " ११११ ११११	(३३)
११११ ११११ ११११	(४)	११११ ११११ ११११ ११११	(४३)
१-११११ ११११	(५)	११११ ११११ ११११	(५३)
११११ ११११ ११११	(६)	११११ ११११ ११११	(६३)
११११ ११११	(७)	१-११११ ११११ ११११	(७३)
११११ ११११	(८)	११११ ११११	(८३)
११११ ११११	(९)	१-११११ ११११ ११११	(९३)
११११ ११११	(१०)	११११ ११११	(१०३)
११११ ११११	(११)	१-११११ ११११ ११११	(११३)
११११ ११११	(१२)	११११ ११११	(१२३)
११११ ११११	(१३)	१-११११ ११११ ११११	(१३३)
११११ ११११	(१४)	११११ ११११	(१४३)
११११ ११११	(१५)	१-११११ ११११ ११११	(१५३)
११११ ११११	(१६)	११११ ११११	(१६३)
११११ ११११	(१७)	१-११११ ११११ ११११	(१७३)
११११ ११११	(१८)	११११ ११११	(१८३)
११११ ११११	(१९)	१-११११ ११११ ११११	(१९३)
११११ ११११	(२०)	११११ ११११	(२०३)